



# Jaarverslag 2023

## Inleiding

Het Luther Museum Amsterdam bruist van activiteiten. Daardoor kon het bezoekersaantal in 2023 vrijwel worden verdubbeld ten opzichte van het jaar daarvoor.

In 2023 programmeerde het Luther Museum Amsterdam drie speciale tentoonstellingen, was er een uitgebreid publieksprogramma en vonden in het museum tal van evenementen plaats van en met partners uit de buurt, de stad en ver daarbuiten. Het Luther Museum Amsterdam heeft de connectie met de lutherse gemeenschap in Nederland en internationaal verder versterkt, als organisatie maar ook in het programma en de activiteiten. Van mei tot en met september toonden we naast de vaste collectie opstelling de goed ontvangen tentoonstelling *Luther & de Wereld*, dat de lutherse contacten met de rest van de wereld in beeld bracht. Onderwerpen waren o.m. de lutherse zending in Indonesië, banden met Suriname en slavernij, en het stichten van kerken in de Verenigde Staten. Daarnaast was er de tentoonstelling over de eerste Nederlandse vertaling van de Luther Bijbel, 500 jaar geleden, en de expositie *Luther & het avondmaal* over de ontwikkeling van het Luthers avondmaal gerei door de eeuwen heen, met stukken van bekende zilversmeden als Warenberg en Schiotling.

Dat alles is niet mogelijk zonder financiële steun. Wij danken de Lutherse Diaconie Amsterdam, het bestuur van het Lutherse Diaconie Oude Mannen en Vrouwen Huis (OMVH), het Mondriaanfonds, het Cultuurfonds, het Amsterdams Fonds voor de Kunsten, de Christiana Maria Stichting, COMBILT, de Stokroos Stichting, de Haella Stichting, de Insinger Stichting en het Nederlands Luther Genootschap.



## Bestuur

In 2023 kwam het bestuur vier keer samen voor een officiële vergadering. In alle reguliere vergaderingen werd gesproken over governance, de financiën en het contact met de lutherse stakeholders, de subsidiënten en fondsen. Op de agenda stonden ook onderwerpen als bedrijfsvoering, voortgang van de organisatie en programmering. Vanzelfsprekend werd daarnaast het collectiebeheer- en beleid besproken. Het bestuur had over al deze onderwerpen overleg met de Diaconie van de Amsterdamse Evangelisch-Lutherse Gemeente (ELGA), Stichting Oude Mannen en - Vrouwen Gasthuis (OMVH, de eigenaar van het pand waar het museum huist) en met stichting Luther Collectie Amsterdam (LCA, de eigenaar van de collectie van het museum). De kwaliteit van de informatievoorziening vanuit de organisatie is goed. De agenda wordt door de voorzitter en secretaris samengesteld, met de kwartiermaker/directeur afgestemd, en een week voor de vergadering toegestuurd. Op regelmatige basis bespreekt de penningmeester met de organisatie de financiën en liquiditeit van de stichting. De expertisegebieden van de individuele bestuursleden worden goed bewaakt en worden meegenomen en geborgd in de opvolging. Het bestuur voelt de behoefte om haar expertise te verbreden op zowel gebied van fondsenwerving als binnen het lutherse netwerk, hiervoor worden al in 2024 aanvullende bestuursleden geworven en aangesteld. Op 18 juni heeft het bestuur de jaarstukken 2023 besproken en vastgesteld. Het artistiek-inhoudelijke programma is op gepaste wijze verlopen, met inachtneming van goed werkgeverschap voor zowel de vaste medewerkers als de tijdelijke medewerkers en externe partijen. Op grond van het programma en de door de kwartiermaker gepresenteerde informatie en toelichting heeft het bestuur de jaarverantwoording 2023 goedgekeurd. De jaarrekening is opgesteld door ASK accountancy.

Per 8 december zijn voorzitter Lieuwe Zoodsma en secretaris Geert van Wesemael afgetreden. De rollen zijn overgenomen door respectievelijk Harry Donga als voorzitter ad interim en Tanja Kootte als secretaris. Per medio 2024 treedt Camiel Vingerhoets, in het dagelijks leven coördinerend secretaris Culturele basisinfrastructuur en hoofd ondersteuning bij de Raad voor Cultuur in Den Haag, toe als bestuurslid en beoogd voorzitter. Op 8 maart 2024 werd er met het bestuur en de staf van het museum passend afscheid genomen van beide bestuurders. Ze hebben zich beiden vele jaren ingezet om te bouwen aan het Luther Museum en het tot stand brengen van een vast museumteam.

Het bestuur bestond in 2023 uit:

Lieuwe Zoodsma (voorzitter)

Pieter Boot (penningmeester)

Geert van Wesemael (secretaris)

Harry Donga

Tanja Kootte

## Beleidsplanning

### Missie en maatschappelijke doelstellingen

Het museum heeft als doelstelling het publiek te laten kennismaken met het kunstbezit, het lutheranisme in Nederland en Amsterdam, de rol van bestuurders en de werken van de Diaconie in heden en verleden.

### Governance Code Cultuur

Sinds 2020 is het museum opgenomen in het Nederlandse museumregister. Het museum onderschrijft de ethische museumcode en het bestuur past de Governance Code Cultuur toe waarbij gekozen is voor het bestuursmodel. De organisatie heeft de juridische vorm van een stichting en is als zodanig ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer KvK 71875972 en heeft de ANBI status.

De stichting hanteert het bestuur-directiemodel. Het bestuur is hierbij verantwoordelijk voor zowel de voorbereiding, vaststelling als de uitvoering van het beleid. Het bestuur volgt de code als het gaat om benoeming en herbenoeming, en hanteert daarbij een rooster van aftreden. Governance wordt als onderwerp standaard minstens één keer per jaar geagendeerd op de vergadering van het bestuur.

## Organisatie

Tonko Grever was in 2023 het overgrote deel van het jaar verbonden aan het museum als Kwartiermaker en vanaf 1 december als bestuursadviseur. Per 1 december is Steven van Teeseling aangesteld als de eerste directeur van het Luther Museum, voor twee dagen per week. Van 1 januari tot en met 1 juni was Mandy van Veen zakelijk leider bij het museum. Na het vertrek van Mandy van Veen heeft Sabine Tol tijdelijk deze taak op zich genomen. Per 1 september is Bruna Kapetanovic als nieuwe zakelijk leider aangesteld. Inge Weustink heeft haar rol als collectiemedewerker voort kunnen zetten en zal per 1 januari 2024 in vaste dienst treden. Naast haar werk voor het project Luthers Erfgoed houdt zij zich bezig met het beheer en behoud en de registratie van de collectie en de tentoonstellingen in het museum, in 2023 met name *Luther & Avondmaal*. De directeur en zakelijk leider zijn op detacheringbasis beschikbaar gesteld door de evangelisch-lutherse diaconie. Per 1 november is Gerard Saurwalt begonnen bij het museum als Erfgoed Starter, mogelijk gemaakt door een tweejarige toekenning van het Mondriaan Fonds. Zijn taak is het mede organiseren en coördineren van tentoonstellingen met randprogrammering, maar ook de communicatie voor één dag in de week.

### Vrijwilligers

Voor het ontvangen en begeleiden van bezoekers doet het museum beroep op een groep van circa 30 vrijwilligers. Het is een uitdaging om een betrokken groep vrijwilligers voor een duurzame termijn vast te houden aan het museum. Ongeveer 15 vrijwilligers zijn actief en heel betrokken bij het museum, de rest is aanzienlijk minder betrokken. Drie vrijwilligers zijn in 2023 gestopt met hun werkzaamheden, het museum heeft echter twee nieuwe vrijwilligers geworven. De vrijwilligers groep is divers wat leeftijd en achtergrond betreft. Het museum is erg blij met een betrokken pool aan vrijwilligers. Zonder vrijwilligers geen museum.

### Stagiaires en trainee

Via de Reinwardt Academie is er een tweejarig traject gestart om de relatie tussen Luther, het Jodendom en de Islam te onderzoeken. In 2023 heeft stagiair Laurent Schümmelfeder de eerste stap gezet door te onderzoeken op welke wijze het museum meer aandacht kan besteden aan de relatie tussen Luther en het Jodendom. Dit onderzoek zal in 2024 worden voortgezet door Sandra Schindler.

## Tentoonstellingen

In 2023 zijn er drie tentoonstellingen georganiseerd in het museum, namelijk: *Luther & de Wereld*, *500 jaar Luthervertaling in Nederland* en *Luther & het Avondmaal*.

### Luther & de Wereld

*Luther & de Wereld* was van 11 mei tot en met 24 september te zien in het museum en vertelt een deel van de verhalen van de lutherse contacten met de rest van de wereld.

In 2023 was het 75 jaar geleden dat de Lutherse Wereldfederatie voor het eerst bijeenkwam in Nederland. Dit was een jaar na de oprichting van de federatie en geeft aan hoe nauw de banden van de Nederlandse Lutherse Synode met de rest van de wereld waren. Dit geldt tot op de dag van vandaag. Met deze tentoonstelling wilde het Luther Museum aandacht besteden aan de Nederlandse rol in de wereldfederatie, maar ook kijken naar andere banden die Nederlandse lutheranen met de rest van de wereld hebben. Onderwerpen zijn de Wereld Federatie, Lutherse zending in Indonesië, banden met Suriname en slavernij en het stichten van kerken in de Verenigde Staten. De lutherse kerk in Nederland is altijd een immigrantengemeenschap geweest.



### **500 jaar Luthervertaling in Nederland**

De tentoonstelling *500 jaar Nederlandse vertaling Luther Bijbel* liet een presentatie zien van twee bijzondere bijbeluitgaven. In 1523 kwam zowel in Antwerpen als in Amsterdam de eerste Nederlandse vertaling van Luthers Nieuwe Testament van de drukpers. Het jaar daarvoor had Luther het Nieuwe Testament in het Duits vertaald. Veel drukkers in de Lage Landen wedijverden met elkaar om als eerste met een Nederlandse vertaling op de markt te komen. Adriaen van Berghen en Doen Pietersoen lukte het binnen een jaar. Vanwege dit jubileum toonde het Luther Museum in de zomer van 2023 twee bijbeluitgaven door deze drukkers, aangevuld met de eerste complete editie van de Lutherbijbel.

### **Luther & het Avondmaal**

De tentoonstelling *Luther & het Avondmaal* was te zien van 19 oktober tot en met 21 januari in het museum. De tentoonstelling toonde de ontwikkeling van het Luthers avondmaal gerei door de eeuwen heen. Het avondmaal speelt een belangrijke rol bij lutheranen. Kostbare werken van bekende zilversmeden als Warenberg en Schiötling getuigen van deze betekenis. De tentoonstelling, samengesteld door gastcurator Martin van Wijngaarden, werd mede mogelijk gemaakt door toekenningen van Commissie Bewaren en Inbrengen Lutherse traditie (COMBILT), Stichting Stokroos, Stichting Maatschappelijke Zorg en de Christiana Maria Stichting.

Voor deze tentoonstelling zou t beeldend kunstenaar Koen Taselaar een avondmaalkleed ontwerpen. Helaas is het kleed niet op tijd gerealiseerd, maar het staat alsnog op de planning voor 2024.

Alle drie de tentoonstellingen waren succesvol in de zin dat ze inhoudelijk van hoog niveau waren en dat ze het museum onder de aandacht brachten. Ook is er voor alle drie de tentoonstellingen een podcast ontwikkeld die op de website en Spotify te beluisteren blijft.





## Activiteiten

Het Luther Museum heeft ook in 2023 vele activiteiten georganiseerd waaronder lezingen, rondleidingen, concerten, educatieve projecten en andere evenementen.

### Operaweek

Begin maart is in het museum de Operaweek georganiseerd met als thema Opera voor de Buurt. Het betrof een gevarieerd en hoogstaand programma van zes uitvoeringen waarbij buurtorganisaties en instellingen zoals het Sarphatihuis betrokken waren.

### Kunstschooldagen

Op 23 en 24 maart heeft het museum meegedaan aan de Kunstschooldagen. De Kunstschooldag is een kennismaking met de Amsterdamse Kunstwereld voor alle leerlingen van groep 8 in Amsterdam. In groepen werden de kinderen ontvangen in het museum en aan de hand van activiteiten zoals discussiëren over stellingen lieten we kinderen kennis maken met het Luther Museum.

## Museumnacht

Afgelopen jaar heeft het museum voor de eerste keer meegedaan aan Museumnacht. Het was een geslaagde avond waar veel jong publiek op af is gekomen. Het museum telde 400 bezoekers op de avond zelf. Door middel van korte *tours* door het museum verzorgd door André van der Stoel en Inge Weustink, het spijkeren van stellingen op deuren, muziek door Matteo Myderwyk en onder het genot van Luther bier konden mensen kennis maken met het lutherse gedachtegoed.



## Overige activiteiten

Op 10 november is voor de tweede keer het Hoenekermaal diner georganiseerd in het museum door het bestuur van het Oude Mannen en -Vrouwen Huis. Dit jaar stond het met elkaar van gedachten wisselen over verleden, heden en vooral de toekomst van materieel luthers erfgoed in Nederland centraal.

Daarbij zijn er in het museum door het hele jaar heen maar liefst 13 Geelvinck concerten georganiseerd.

Verder zijn er in het museum verschillende andere muziek evenementen georganiseerd:

- Grachtenfestival: het museum werd ingezet als concertlocatie tijdens het Grachtenfestival 2023.
- 2 adventsconcerten tijdens de Adventstijdperiode: p 17 december het Plantage Kamerorkest en op 10 december het kerstconcert onder leiding van Henk Verhoef. Vooral het Plantage Kamerorkest trok veel bezoekers, maar liefst 120 man bezochten het concert.

---

Zoals elk jaar vonden ook dit jaar verschillende lezingen plaats in het museum:

- Zondag 28 mei: De grootste slavenhandelaren van Amsterdam door Ramona Negrón en Jessica den Oudsten
- Zondag 25 juni: Lutherse Zending op de Batoe-eilanden door Karel Weener
- Zondag: 16 juli: Een avond over het slavernijverleden met Gerda Havertong en Ronald Snijders
- Dinsdag 31 oktober (Hervormingsdag): De Reformatie in de biografie van Willem van Oranje door René van Stipriaan
- Donderdag 30 november: het lutherse Avondmaal door gastcurator Martin van Wijngaarden

De kerkzaal wordt ook ingezet voor bijzondere kerkdiensten van de Lutherse Gemeente en voor bijeenkomsten en evenementen van derden, zoals de nieuwjaarsreceptie van Stadsdorp Centrum. Het museum sluit hiermee aan bij het netwerk in de buurt, waarmee het de activiteiten wil uitbreiden. Dit past ook goed in de beleidslijn van de Diaconie, om te investeren in gemeenschappen rond de lutherse locaties in de stad. Het vormt een belangrijke toevoeging aan de werkwijze van het Luther Museum dat verbonden is met een levende en actieve kerkgemeenschap en ook volop diaconaal actief is.



## Aankopen en verwervingen

In 2023 werd een aantal bijzondere stukken aan de collectie toegevoegd. Het Luther Museum is een logische partij voor de herbestemming van belangrijk erfgoed uit lutherse kerken. Van de Lutherse Gemeente Zuid-Nederland ontvingen we een belangrijk bruikleen - voorheen bewaard in de schatkamer van de Sint Servaas Basiliek in Maastricht. Daaronder bevindt zich onder andere bijzonder avondmaalsgerei zoals een avondmaalskelk die in 1884 door koningin Emma aan de lutherse gemeente in Maastricht is geschonken.



fa. J.M. van Kempen en Zonen |  
Avondmaalskelk | 1885 | Voorschoten |  
Lutherse gemeente Maastricht



Paul Solanier of Philipp Saller |  
Avondmaalskan | 1694 | Augsburg  
| Lutherse gemeente Vaals

Uit de Lutherse kerk te Purmerend - die vanwege verkoop moest worden leeggeruimd - zijn elf voorwerpen in bruikleen overgenomen, waaronder het enige voorbeeld van luthers avondmaalsgerei in rococostijl.



Van het Luthers Genootschap ontvingen wij, na afloop van de tentoonstelling Luther & de wereld, een voorouderbeeldje en een houten schild in bruikleen die de geschiedenis van de lutherse zending in het koloniale verleden representeren.

*Vitrine met objecten van het Luthers Genootschap tijdens de tentoonstelling Luther & de Wereld. Het schild aan de muur en het kleine voorouderbeeldje in de vitrine zijn in de vaste collectie opgenomen.*



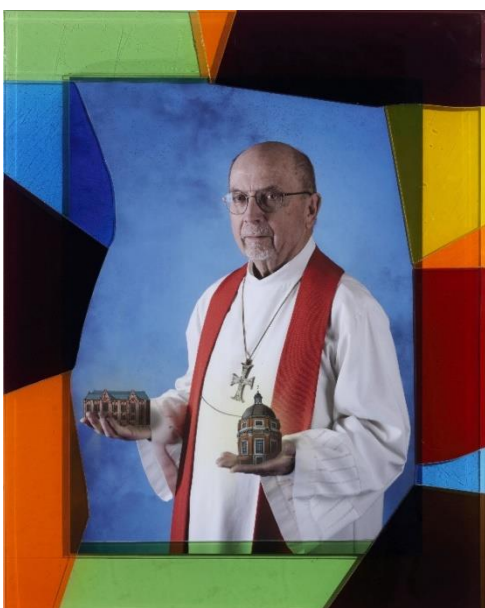
Als schenking van een particulier ontvingen we een groot schilderij door de 19de-eeuwse schilder Lucas Spangenberg met als onderwerp een musicerende Luther en zijn familie. Het schilderij verbeeldt niet alleen het belang van muziek bij Luther maar ook hoe men in de 19de eeuw Luther als familieman opvoerde.

Lucas Spangenberg, 1866

Een buurtgenoot schonk een tekening door Henriëtte Asscher van vrouwelijke bewoners van het Lutherse Oude Mannen en -Vrouwenhuis.



Henriëtte Asscher, begin 20<sup>ste</sup> eeuw



Jan Hoek | Ds. Donga | 2023

Om de collectie actueel te houden worden ook geregeld werken van eigentijdse kunstenaars aangekocht. Zo kunnen ook nieuwe verhalen worden verteld. Het museum gaf kunstenaar Jan Hoek (1984) de opdracht ds. Harry Donga op een hedendaagse wijze te vereeuwigen. Ds. Donga, de eerste openlijk homoseksuele lutherse predikant, vierde dit jaar zijn 50 jarig ambtsjubileum in de Lutherse kerk van Amsterdam.

Van de beeldhouwer Nelson Carrilho (1953) werd het werk Congo Blues (2019) aangekocht, een beeld gemodelleerd naar een West-Afrikaans voorouderbeeld maar verminkt en vastgenageld. Het verbeeldt de vervreemding van de eigen cultuur die zwarte Afrikanen ondergingen toen zij naar het Caraïbisch gebied werden verscheept. Het kruis op het hoofd verbeeldt de rol van de kerk hierin.



*Nelson Carrilho | Congo Blues | 2019*

---

## Bezoekersaantallen & verhuur

Met het programma trok het museum bijna het dubbele aantal bezoekers dan in 2022, namelijk 6.000. Doel is na de pioniersfase van de afgelopen jaren stapsgewijs te groeien in het publieksbereik, in Amsterdam maar ook landelijk en internationaal, met een aantrekkelijk, hedendaags en relevant aanbod.

Ook de inkomsten van de verhuur zijn ten opzichte van 2022 meer dan verdubbeld. Belangrijke huurders waren de Universiteit van Amsterdam, Guidor, beroepsvereniging van gidsen, en Tonny Media. Daarnaast waren er nog betaalde evenementen zoals veilinghuis Bonhams, galerie Rob Koudijs en het Zeeuws Veilinghuis.

